

O‘TKIR HOSHIMOVNING “IKKI ESHIK ORASI” ROMANING LINGVOPOETIK TAHLILI

LINGUPOETIC ANALYSIS OF O‘TKIR HOSHIMOV’S NOVEL “IKKI ESHIK ORASI”

ЛИНГВОПОЭТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РОМАНА О'ТКИРА ХОШИМОВА “ИККИ ЕШИК ОРАСИ”

Hamroyeva N. N.

f.f.f.d. (PHD), dotsent Associate Professor (PhD)

Кандидат наук (PhD), доцент.

E-mail: n.n.hamroeva@buxdu.uz

Amonova Gulshoda

Talaba, Buxoro davlat universiteti Student, Bukhara state university

Студентка, Бухарский государственный университет

mail: gulshoda_amonova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20287185>

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romani lingvopoetik nuqtai nazardan kompleks tahlil qilinadi. Asarning leksik-semantik qatlami, morfologik tizimi, sintaktik qurilishi, sheva va xalqona nutq xususiyatlari hamda stilistik vositalari chuqur o‘rganiladi. Shuningdek, badiiy matnda til birliklarining estetik va pragmatik funksiyalari, muallif individual uslubining o‘ziga xos jihatlari yoritiladi.*

ABSTRACT: *This article provides a comprehensive linguopoetic analysis of the novel “Ikki eshik orasi” by O‘tkir Hoshimov. The study examines the lexical-semantic layer, morphological structure, syntactic organization, dialectal features, and stylistic devices used in the work. Special attention is paid to the interaction of linguistic units and their aesthetic and pragmatic functions within the literary text. The research highlights the author’s individual style and the expressive potential of colloquial and figurative language in the novel.*

АННОТАЦИЯ: *В данной работе представлен комплексный лингвопоэтический анализ романа “Икки ешик ораси” О'ткира Хошимова. Исследуются лексико-семантический уровень, морфологическая структура, синтаксическая организация, диалектные особенности и стилистические средства произведения.*

Kalit so‘zlar: *lingvopoetika, sheva leksikasi, sintaksis, leksika, ekspressivlik, stilistika, badiiy nutq, dialektizm, xalqona nutq, pragmatika*

Keywords: *linguopoetics, dialect lexis, syntax, vocabulary, expressiveness, stylistics, literary speech, dialectism, colloquial speech, pragmatics*

Ключевые слова: *лингвопоэтика, диалектная лексика, синтаксис, лексика, экспрессивность, стилитика, художественная речь, диалектизм, прагматика*

KIRISH (Introduction)

O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romani o‘zbek adabiyotida inson hayoti va urush davri bilan bog‘liq voqealarni chuqur ochib beradigan asarlardan biri hisoblanadi. Asarda oddiy insonlarning hayoti, ularning sinovlarga to‘la taqdiri va oilaviy munosabatlari realistik tarzda tasvirlanadi. Muallif insonning ichki kechinmalarini, sabrini va ruhiy holatini sodda va ta‘sirli til orqali ifodalaydi.

O‘zbek badiiy adabiyotida inson ruhiyati, ijtimoiy muammolar va hayot falsafasini badiiy til vositalari orqali chuqur aks ettirish an‘anasi mavjud bo‘lib, bu jarayonda O‘tkir Hoshimov

ijodi alohida o'rin tutadi. Uning "Ikki eshik orasi" romani nafaqat mazmuniy jihatdan, balki lingvistik struktura nuqtai nazaridan ham murakkab va ko'p qatlamli badiiy matn hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi – romandagi til birliklarini tizimli ravishda tahlil qilish, ularning badiiy matndagi funksional yuklamasini aniqlash, sheva va xalqona nutq elementlarining estetik vazifasini ochib berish hamda muallif uslubining lingvopoetik xususiyatlarini tadqiq etishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI (Literature Review)

O'zbek tilshunosligida lingvopoetika sohasida bir qator muhim tadqiqotlar amalga oshirilgan. N. Mahmudovning "O'zbek tilining nazariy grammatikasi" (2010) asari badiiy matnning grammatik-sintaktik tahlilini o'rganishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Muallif badiiy nutqda grammatik kategoriyalarning estetik funksiyasini batafsil tahlil qilgan.

S. Karimovning "Badiiy matn lingvistikasi" (2015) asarida badiiy matn tuzilishi, uning pragmatik xususiyatlari va stilistik vositalari ilmiy asosda o'rganilgan. Mazkur tadqiqot uchun ayniqsa fonostilistika va leksik-semantik tahlil bo'limlari muhim ahamiyat kasb etadi.

A. Hojievning "Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati" (2002) dialektizm, folklorizmlar va badiiy nutq elementlarini farqlashda asosiy manba sifatida ishlatildi. T. Mirzaevning "O'zbek adabiyoti tarixi" asarida esa O'tkir Hoshimov ijodining adabiy-tarixiy kontekstda tutgan o'rni yoritilgan.

Xorijiy tadqiqotchilardan V. V. Vinogradovning "Stilistika. Teoriya poeticheskoy rechi" (1963) asari lingvopoetikaning nazariy asoslarini belgilashda, J. L. Ostinning nutq aktlari nazariyasi esa pragmatik tahlil metodologiyasini shakllantirishda muhim o'rin tutdi. Shu bilan birga, mavzu bo'yicha o'zbek tilida maxsus lingvopoetik tadqiqotlarning kamligi mazkur maqolaning yangiligi va zarurligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (Research Methodology)

Ushbu maqolada tavvsifiy metod, kontestual tahlil metodi, qiyosiy-stilistik va pragmatik tahlil kabi ilmiy metodlardan foydalanildi.

Tadqiqot materiallari sifatida romanning to'liq matni, shuningdek O'tkir Hoshimov haqidagi adabiyotshunoslik manbalaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR (Analysis and Results)

1. Leksik-semantik tahlil

Asarning lug'aviy tizimi ko'p qatlamli bo'lib, unda xalqona nutq elementlari, emotsional-ekspressiv birliklar hamda metaforik ifodalar o'zaro uyg'unlashgan holda ishlatiladi. Muallif tomonidan qo'llanilgan murojaat birliklari — "*jon bolam*", "*bechoraginam*", "*sho'rlik*" kabi so'zlar nafaqat nominativ ma'noni bildiradi, balki nutqqa subyektiv-emotsional rang beradi.

"Voy, jon bolam, bu sinovlar ham o'tib ketadi"

Sinonimik qatlam orqali semantik intensivikasiya kuzatiladi: *dard* – *iztirob* – *alam* kabi birliklar ketma-ket qo'llanishi orqali ruhiy holatning kuchayib borishi ifodalanadi. Metaforik tizim esa asarning asosiy konseptual yadrosini tashkil etadi. "*Ikki eshik orasi*" iborasi inson umrining boshlanishi va yakuni o'rtasidagi yo'l sifatida talqin qilinib, universal falsafiy mazmun kasb etadi.

2. Sheva va xalqona nutq elementlarining tahlili

O'tkir Hoshimov asarining eng muhim lingvistik xususiyatlaridan biri — sheva va xalqona nutq elementlarining mahorat bilan qo'llanishidir. Muallif Toshkent va unga yaqin hududlar shevasiga xos leksik va fonetik xususiyatlarni badiiy maqsadda mohirona ishlatadi.

"Anovi odam nima deydi?" — (adabiy "u odam" o'rniga shevaga xos "anovi" qo'llanishi)

"Qo'ying-e, bo'lmasa" — (jonli nutqqa xos iboraning badiiy matnda organik qo'llanishi)

"Sabr tubi — sari oltin" — (xalq maqolining dramatik vaziyatda ishlatilishi)

Bu dialektizmlar ikki vazifani bajaradi: qahramonlar nutqini individuallashtiradi va ijtimoiy-madaniy muhitni aniq tasvirlaydi.

3. Morfologik tahlil

Asarda morfologik birliklar muhim stilistik vazifani bajaradi. Affikslarning ekspressiv funksiyasi alohida ahamiyatga ega: *-gina, -jon, -ku* kabi qo'shimchalar orqali nutqqa subyektiv baho, erkalash yoki urg'u yuklanadi.

"*Keladi-ku, sabr qil*" — *-ku yuklamasi ishontirish va ta'kidlash funksiyasini bajaradi*

4. Sintaktik tahlil

Romanda sodda va qo'shma gaplar tizimli ravishda qo'llanadi:

"*U shunchalik charchagan ediki, hatto gapirishga ham holi yo'q edi*"

Bu yerda subordinativ bog'lanish (shunchalik...ki) murakkab sabab-natija munosabatini ifodalaydi.

"*U ketdi, lekin uning dardi yuraklarda qolib ketdi*"

Qarama-qarshilik bog'lovchisi (*lekin*) orqali jismoniy ketish va ma'naviy qolish o'rtasidagi ziddiyat aks ettirilgan.

5. Stilistik tahlil

Asarda metafora, takror va ellipsis kabi stilistik vositalar keng qo'llanadi:

"*Yurak — urush dashtida yolg'iz qolgan bir daraxt*" (metafora — ruhiy yolg'izlik timsoli)

"*Kutdi... kutdi... kutdi...*" (takror — vaqtning og'irligini ifodalash)

"*U gapirdi... keyin jim bo'ldi*" (ellipsis — psixologik pauza yaratish)

6. Pragmatik tahlil

Asarda til birliklari kommunikativ vazifadan tashqari, o'quvchiga emotsional va axloqiy ta'sir ko'rsatish funksiyasini bajaradi:

"*Inson sabr qilsa, har qanday sinovdan o'tadi.*"

Bunday umumlashtiruvchi gaplar *assertiv* nutq aktlari bo'lib, o'quvchi dunyoqarashini shakllantirish maqsadida qo'llanadi.

XULOSA (Conclusion)

"Ikki eshik orasi" romani lingvopoetik jihatdan mukammal badiiy tizim bo'lib, unda leksik, morfologik, sintaktik va stilistik vositalar o'zaro uyg'un holda ishlaydi. Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni berdi:

Birinchidan, romanda sheva va xalqona nutq elementlari faqat kolorit vositasi emas, balki qahramonlar ruhiy portretini yaratishning muhim lingvistik usuli sifatida qo'llanadi.

Ikkinchidan, muallif sintaktik vositalardan ustalik bilan foydalanib, matnning emotsional ritmi va mantiqiy strukturasi bir vaqtda ta'minlaydi.

Uchinchidan, asarning pragmatik yuklamasi uning didaktik va falsafiy ahamiyatini kuchaytiradi va o'quvchiga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'tkir Hoshimov. Ikki eshik orasi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1994.
2. Mahmudov N. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
3. Karimov S. Badiiy matn lingvistikasi. – Toshkent: Universitet, 2015.

4. Mirzaev T. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2012.
5. Hojiev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002.
6. O'zbek adabiy tili grammatikasi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2009.
7. Vinogradov V. V. Stilistika. Teoriya poeticheskoy rechi. Poetika. – Moskva: Nauka, 1963.
8. Hamroyeva N.N. Nutqiy janr va nutqiy akt – nutqiy muloqotning birligi sifatida // Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi. –Urganch, 2024. – № -9/4. – B. 58-61.
9. Khamroyeva N. The richness of the language. Its functions and importance in dialogic discourse. // Til va adabiyot.uz. Toshkent, 2025. – № 14. – B. 50-52.
10. Hamroyeva N.N. Nutqiy janr va janriy juftlikning o'ziga xos xususiyatlari // “Zamonaviy tilshunoslik yo'nalishlari va neyropsixolingvistika muammolari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Farg'ona, 2024. – B. 310-313.